

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Bijzonder Begaafd

Begeleiding van hoogbegaafde leerlingen met dyslexie

Elise de Bree & Sietske van Viersen

1

Onze achtergrond

- Sietske van Viersen
- Orthopedagoog
- Promotie-onderzoek dyslexie en hoogbegaafdheid
- s.vanviersen@uva.nl

Elise

- UD UvA, SDN bestuurslid, onderzoek dyslexie en taal
- e.h.debree@uva.nl

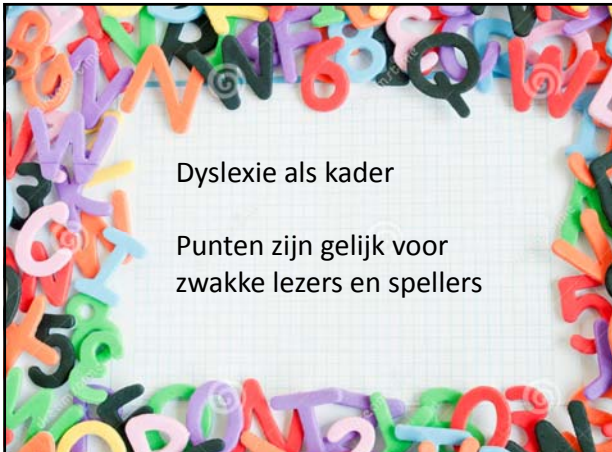
Onderzoek samen met Evelyn Kroesbergen (UU) en Peter de Jong (UvA)

2

Doel van vandaag:

3

Dyslexie als kader

Punten zijn gelijk voor zwakke lezers en spellers

Opbouw

1. Onderkenning en verklaring van dyslexie
 - Wat weten we van leerlingen met HB/dys?
2. Indicering bij dyslexie
3. Dyslexie en hoogbegaafdheid: indicering en begeleiding

Drie leerlingen....

- Alexander
- Merijn
- Jan

- Wij weten dat ze hoogbegaafd zijn – dat is nog niet onderzocht.
- De vraag is of de leerlingen dyslectisch zijn op basis van de informatie die er staat.

6

Wat is hier aan de hand?

- Alexander: Hoogbegaafdheid maskeert leerprobleem
 - Lagere prestaties, negatief zelfbeeld, frustratie, zelden dyslexiediagnose, geen hulp
- Merijn: Hoogbegaafdheid en leerprobleem maskeren elkaar
 - ‘Gemiddelde kinderen zonder leerproblemen’, geen ondersteuning / hulp, geen uitdaging, ‘onderpresteerders’
- Jan: Leerprobleem maskeert hoogbegaafdheid
 - Discrepantie tussen potentie en prestaties, weinig uitdaging op andere gebieden, weinig motivatie, wel hulp op lezen/spellen
- Maskeren: hogere (of lagere) vaardigheid dan verwacht kan worden op basis van onderliggende cognitieve vaardigheden

Brody & Mills, 1997

7

Wat is hier aan de hand?

	Ondersteuning voor HB	Hulp voor lees/spellingsproblemen	Heeft leerling dyslexie?
Alexander	Ja	Nee	Nee
Merijn	Nee	Nee	(nog) niet
Jan	Nee	Ja	Ja

8

Definitie Dyslexie

- Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem in het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau (SDN, 2008).

9

Definitie Dyslexie

- Dyslexie is een specifieke leerstoornis van neurobiologische oorsprong, die wordt gekenmerkt door moeilijkheden met accurate en/of vlote woordherkenning en door geringe spelling- en decodeervaardigheden. Deze moeilijkheden zijn doorgaans het gevolg van een stoornis in de fonologische component van taal. Deze moeilijkheden zijn veelal onverwacht in het licht van andere cognitieve vaardigheden en aanbod van effectieve instructie in de klas. Secundaire consequenties omvatten problemen met begrijpend lezen en een geringere leeservaring, die de ontwikkeling van de woordenschat en achtergrondkennis kunnen belemmeren. (IDA, 2003)

10

Definitie Dyslexie

- Dyslexie is een specifieke leerstoornis van **neurobiologische oorsprong**, die wordt gekenmerkt door moeilijkheden met accurate en/of vlote woordherkenning en door geringe spelling- en decodeervaardigheden. **Deze moeilijkheden zijn doorgaans het gevolg van een stoornis in de fonologische component van taal. Deze moeilijkheden zijn veelal onverwacht in het licht van andere cognitieve vaardigheden en aanbod van effectieve instructie in de klas.** Secundaire consequenties omvatten problemen met begrijpend lezen en een geringere leeservaring, die de ontwikkeling van de woordenschat en achtergrondkennis kunnen belemmeren. (IDA, 2003)

11

Definitie Dyslexie

- Dyslexie is een specifieke leerstoornis van neurobiologische oorsprong, die wordt gekenmerkt door moeilijkheden met accurate en/of vlote woordherkenning en door geringe spelling- en decodeervaardigheden. Deze moeilijkheden zijn doorgaans het gevolg van een stoornis in de fonologische component van taal. Deze moeilijkheden zijn veelal onverwacht in het licht van andere cognitieve vaardigheden en aanbod van effectieve instructie in de klas. **Secundaire consequenties omvatten problemen met begrijpend lezen en een geringere leeservaring, die de ontwikkeling van de woordenschat en achtergrondkennis kunnen belemmeren.** (IDA, 2003)

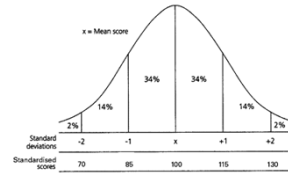
12

Onderkenning: verschuiving in benadering

1. Aptitude-Achievement Discrepancy
 - Achterstand op schoolse vaardigheid kan niet verklaard worden op basis van leerpotentieel (IQ)
 - (Specifieke) schoolprestatie significant slechter dan op basis van IQ verwacht mag worden
 - Alexander!
2. Response to instruction
 - Bij een leerprobleem is sprake van achterstand en van trage groei ondanks adequate instructie
 - Inadequate respons op instructie die voor de meeste leerlingen effectief is gebleken (meerdere meetmomenten)
 - Een kind met een leerprobleem is een zogenaamde 'nonresponder'

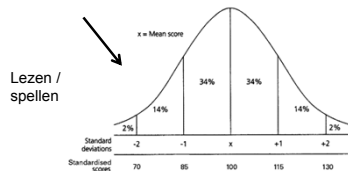
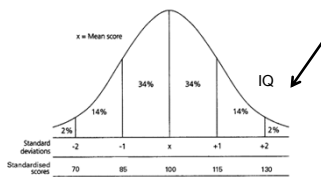
13

Normaalverdeling van een variabele

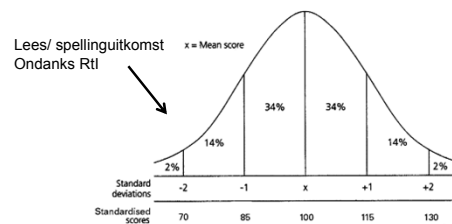
14

AADMbenadering:

15

Response to Intervention:

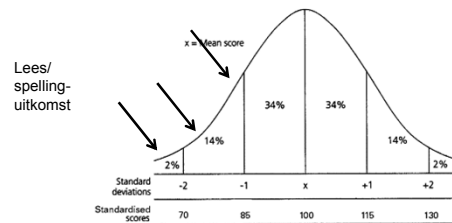
16

Onderkenning: De grens voor dyslexie

17

Zwakke lezers en dyslexie

Beslissing is arbitrair; vindt plaats op basis van lees/spellingsuitkomsten

Hoe werkt dit systeem voor HB leerlingen?

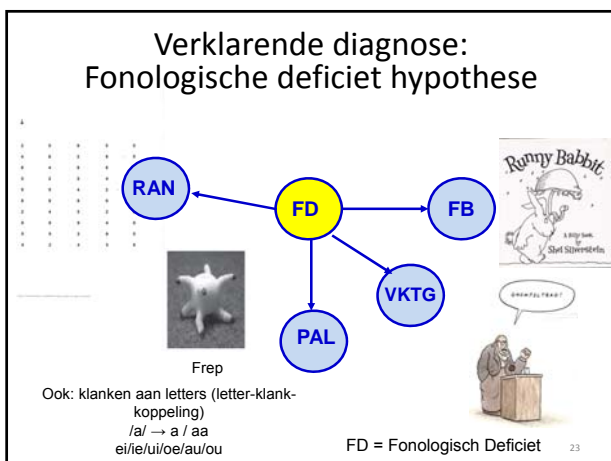
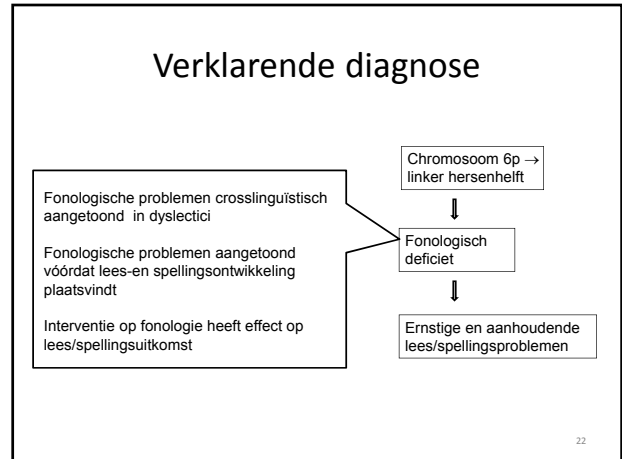
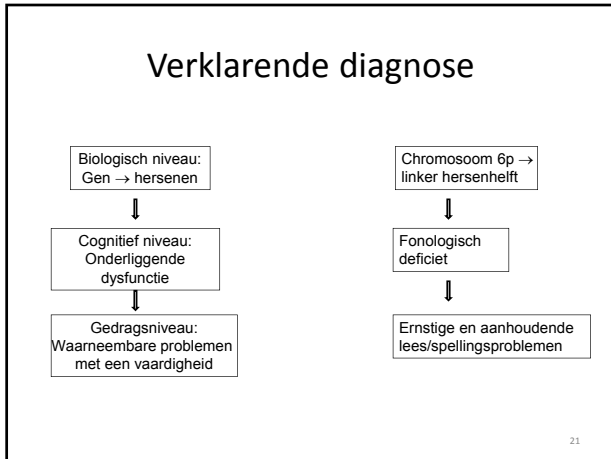
- Op basis van het AADM hebben hoogbegaafde kinderen (die als HB worden gezien!) een voordeel, want bij hen wordt dyslexie wel gesignaleerd
 - maar bij kinderen met een minder grote discrepantie niet
- Op basis van Rtl hebben hoogbegaafde kinderen een nadeel, want bij hen wordt dyslexie niet snel gesignaleerd
 - Vaak zijn scores nog te hoog en gaan leerlingen wel vooruit bij RT

19

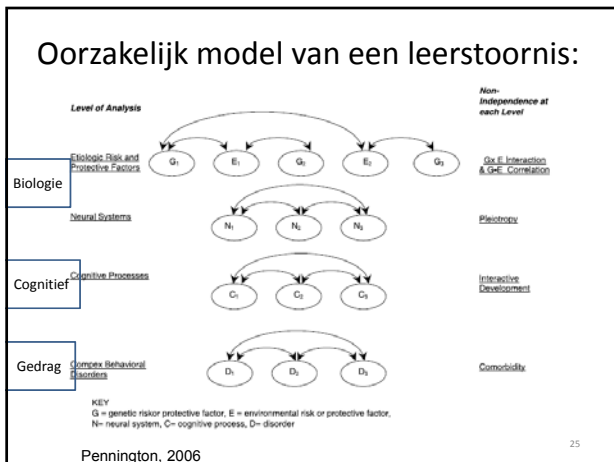
Vergoede zorg vs alleen diagnose

- Rtl voor onderkenning van dyslexie
 - Enkelvoudige Ernstige Dyslexie (EED) =
 - Ernstige en aanhoudende lees-
spellingsproblemen
 - Én uitval op 2/6 fonologische maten
- Vergoede dyslexiezorg
→Is zowel onderkende als verklarende diagnose

- ### Maar FD interventie = beperkt resultaat op
- Training fonemisch bewustzijn (FB, runny babbit)
 - Verbeterd fonemisch bewustzijn
 - Helpt niet bij aanleren van de letter-klankkoppeling
 - Verbeterd niet (op lange termijn / in sterke mate) de leesvaardigheid
 - Training RAN (snelbenoemen)
 - Verbeterd niet RAN
 - Helpt niet bij aanleren van de letter-klankkoppeling
 - Verbeterd niet (op lange termijn) de leesvaardigheid
 - Training letter-klankkoppeling wel voorzichtig positievere resultaten
 - Alleen anekdotische verhalen over interventie bij HB/Dys kinderen – gaan sneller vooruit
- 24

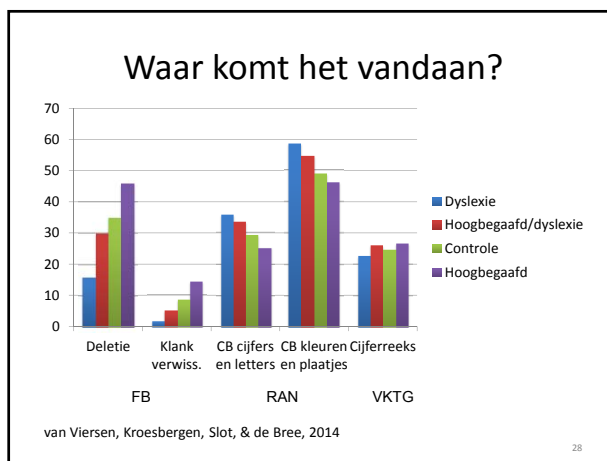
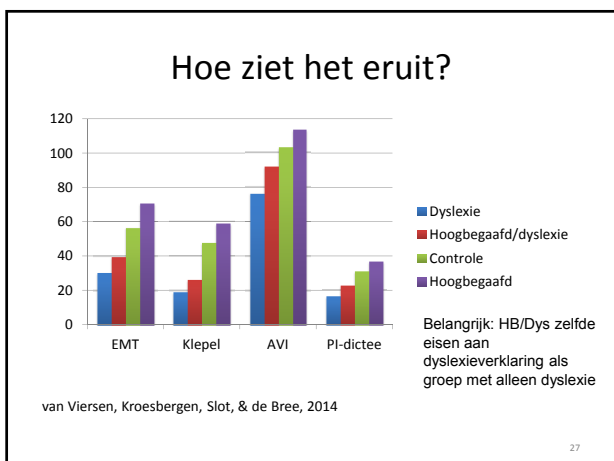

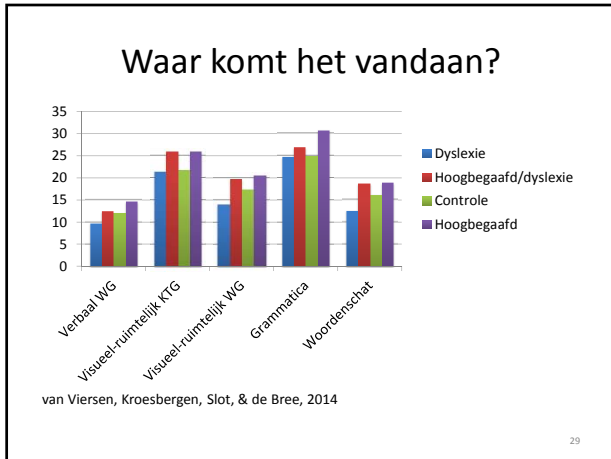
Hoogbegaafdheid en Dyslexie: Bestaat dat eigenlijk wel?

Twice-exceptionality
(McCoach, Kehle, Bray, & Siegle, 2001)

“dubbel-bijzonder”

‘Het tegelijkertijd voorkomen van hoogbegaafdheid en een leerprobleem binnen één individu’

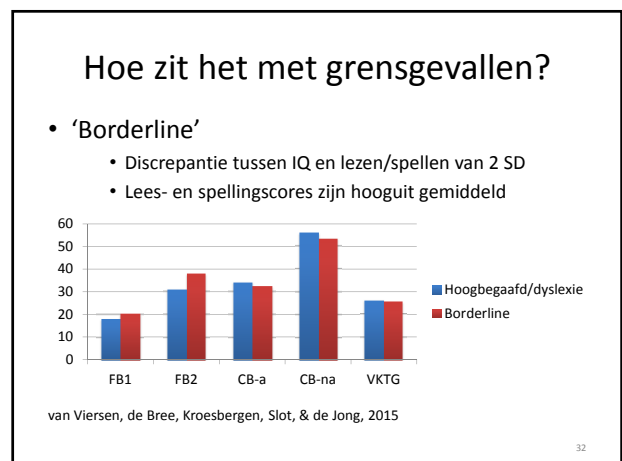
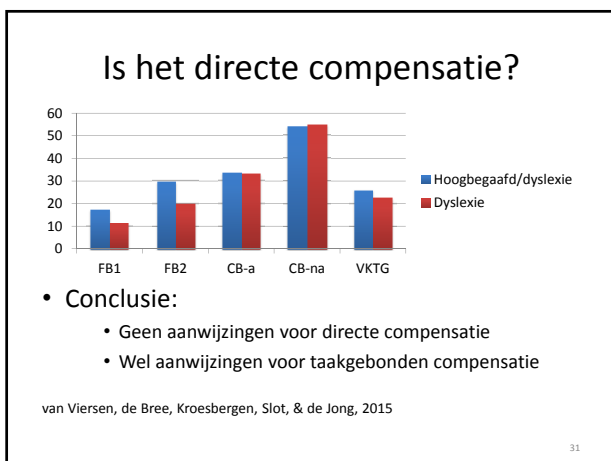

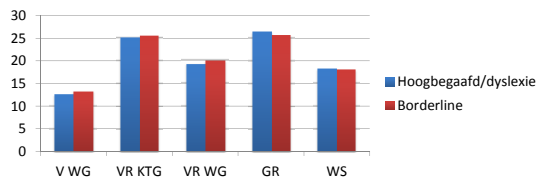
Wat is compensatie?

- **Compensatie:**
 - Positieve beïnvloeding van het effect van cognitieve risicofactoren door bijkomende of bijbehorende beschermende factoren
 - Maar, niet uitgewerkt in theorie nog
- **3 vormen:**
 - Directe compensatie: 'balans'
 - Indirecte compensatie: mechanismen/strategieën
 - Taakgebonden compensatie: 'task-impurity problem'
 - » Is eigenlijk geen compensatie

van Viersen, de Bree, Kroesbergen, Slot, & de Jong, 2015

Hoe zit het met grensgevallen?

• Case series

- HB/D vaker dubbel tekort, B meestal enkel tekort
- Aantal sterktes gelijk

van Viersen, de Bree, Kroesbergen, Slot, & de Jong, 2015

33

Hoe zit het met grensgevallen?

- Verschil tussen HB/D kinderen en 'borderline' kinderen wordt primair veroorzaakt door:
 - De aanwezigheid van zowel minder als minder ernstige risicofactoren in de borderline groep
 - Borderline kinderen beschikken *niet* over meer of meer relevante beschermende factoren

• Conclusie:

Borderline kinderen hebben (nog) geen dyslexie

van Viersen, de Bree, Kroesbergen, Slot, & de Jong, 2015

34

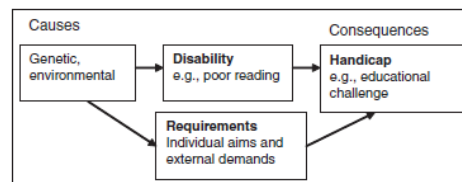
Hoe nu verder?

- Kijken naar leesprestaties op modern vreemde talen op het voortgezet onderwijs
- Kijken naar online leesprocessen (dmv eye-tracking) om compensatiemechanismen te bekijken. Bijv. via:
 - Woordenschat (signalering van key words)
 - Grammatica (verwijswoorden, verbanden)
 - Orthografische kennis
 - Werkgeheugen (voor vormen situatiemodel van tekst)

35

Indicerende diagnose

- Elbro: Dyslexia as a disability or a handicap?

36

Vragen effectiviteit ondersteunende faciliteiten

- Hebben faciliteiten een positief effect op de leesaccuratesse, de leesvloeiendheid, de leesbeleving, het tekstbegrip (en de schrijfvaardigheid)?
- Hebben faciliteiten een positief effect op motivatie en stress?
- Is effectiviteit aantoonbaar voor groepen dyslectische leerlingen of is het individueel bepaald?

37

Aangenomen effecten van tekst naar spraak

- Vermindert de inspanning van de leerling om tot klank-tekenkoppeling en orthografische woordherkenning te komen
- Meer teksten lezen in minder tijd
- Beter tekstbegrip

38

Synthese Engelstalige onderzoeken

- Resultaten zijn zeer wisselend van significant effect tot geen effect tot achteruitgang.
- Mogelijke verklaringen:
 - Samenstelling van de groepen
 - Leeftijd proefpersonen
 - Gebruikte technologie
 - Tempo en pauzes
 - Een paar onderzoeken betreffen alleen tekst naar spraak, anderen gebruiken meer technologie door bijvoorbeeld aanwijzingen en uitleg
 - Instructie vooraf of niet
 - Duur van TnS
 - Gekozen leesmateriaal en lengte
- Resultaten gemeten met verschillen tussen groepen, zelden gekeken naar individuen

39

Resultaten op individueel niveau

- Rond de 75 tot 85% van de leerlingen is tevreden met de faciliteit
- Gebruikers rapporteren een verhoogde motivatie, verminderde stress en meer lezen in minder tijd
- Leesvloeiendheid gaat bij langer gebruik bij een aantal leerlingen omhoog
- Verschillende bevindingen voor verschillende lezers:
 - Leerlingen met lage scores op begrijpend lezen zonder hulp profiteren het meest.
 - Leerlingen met redelijke scores op begrijpend lezen zonder hulp profiteren minder, niet of gaan achteruit.
 - In *Engels*: succes bij stillezen onder 177 wpm effect. Daarboven nauwelijks, niet of negatief effect. Boven de 200 wpm geen effect.
- Succes kan afhangen van de lengte van de tekst. Bij korte teksten vertonen sommige leerlingen geen effect, bij lange wel
- Sommige leerlingen kunnen moeilijk auditieve en visuele informatie integreren

40

Aanbevelingen uit studies van tekst naar spraak

- Onderzoek
 - Onderzoek moet gericht zijn op leerlingkarakteristieken
 - De gebruikte technologie en de duur van de interventie moet nauwkeurig worden beschreven
 - De moedertaal van de leerling moet worden meegenomen in de resultaten
 - De effecten van langdurig gebruik in de klas moeten onderzocht worden
 - De combinatie met andere technologische ondersteuning moet onderzocht worden (woordverklaring, toelichting, korte samenvattingen) - Eén facilititeit tegelijk onderzoeken
- Praktijk
 - Luisteren en meelezen én teruglezen zijn van belang voor effect
 - Hoge kwaliteit van de stem is vereist
 - Vrouwenstemmen lijken beter verstaanbaar dan mannen
 - De groepen moeten vooraf goed gedefinieerd worden. De diagnoses moeten niet zonder meer overgenomen worden
 - Leer leerlingen in welke context TnS effect heeft voor hen

Tijdverlenging

- Aanneame: tijdverlenging biedt dyslectische leerlingen dezelfde kans om hun kwaliteiten te tonen als niet dyslectische leerlingen
- Engelstaling onderzoek: Runyan,1991; Camara et al. 1998; Sereci et al., 2005; Lesaux et al., 2006; Lindstrom, 2007; Lovett, 2010; Gregg & Nelson, 2012

Discussie!

Geen extra tentamentijd voor dyslexie

Dyslectische studenten moesten geen extra tentamentijd meer krijgen voor tentamens, vindt Han van der Maas.

van der Maas

Een tentamentijd voor dyslexie is niet nodig. Het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten. Het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten. Het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten.

...het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten. Het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten. Het is niet nodig om de tentamentijd te verlengen voor deze studenten.

Resultaten

- Heftige discussie over de validiteit van de resultaten op testen met en zonder extra tijd
- LD studenten blijven lager presteren met extra tijd dan de controlegroepen zonder extra tijd
- Controlegroepen met extra tijd presteren vaak ook beter dan zonder, maar minder dan LD
- Het verschil in benodigde tijd is erg groot
- Tijdrestrictie is vaak een administratief construct en geen onderdeel van wat men wil meten
- Als tijd een onderdeel is van wat gemeten wordt, dan geeft de extra tijd geen valide resultaten ten opzichte van leerlingen zonder extra tijd

Aanbevelingen tijdverlenging

- Veel meer onderzoek noodzakelijk, daarbij de groep LD beter definiëren
- Toetsmakers moeten heel goed nagaan in hoeverre een tijdlimiet deel uitmaakt van wat getoetst wordt. Als het geen deel uitmaakt, geef *alle* leerlingen de tijd die zij nodig hebben
- Als het doel is om te voorkomen dat leerlingen gestrest en angstig worden tijdens toetsen, dan zijn LD leerlingen niet de enigen die hier last van hebben

45

Aanpassingen aan tekst: Vergroot exemplaar

- Van A4 naar A3: vergroting van ongeveer 144%
- Normale lezers (1/3) en lezers met dyslexie (1/2) hebben voorkeur voor vergroting
- Maar, bij A3 neemt de kijkafstand toe!

Scriptieonderzoek Admiraal, 2012

Aanpassing aan de tekst: Lettertype dyslexie

a b c d e f g h i j k l m n
o p q r s t u v w x y z

dyslexie: onderkast

The quick brown
fox jumped
over the lazy
brown dog.

1. Grotere letters
2. Meer afstand tussen de letters
3. Grotere differentiatie tussen de letters

Conclusie

- Er zijn veel verschillende middelen om leerlingen te ondersteunen
- De effectiviteit hiervan is zelden aangetoond
- Kinderen en jongeren kunnen mogelijk zelf aangeven wat voor hen werkt
- Beleving van de leerling is van belang

Adviezen

- Als orthopedagoog: onderbouw de adviezen in een dyslexierapport (geen standaardrijtje)
- Zoek tijdens onderzoek uit wat eventueel zou kunnen helpen bij deze specifieke leerling
- Breng altijd protectieve factoren in kaart en bedenk hoe de overige resultaten kunnen beïnvloeden/ingezet zouden kunnen worden voor behandeling.
- Is daar geen tijd voor, adviseer dan de school dat uit te zoeken. Dat voorkomt problemen met leerling en ouders
- Als leerkracht, IB-er: bekijk de adviezen in een rapport. Bekijk of ze onderbouwd zijn.

Indicerende diagnose: procesonderzoek en strategiegebruik

- Middelen al in de diagnostiek en behandeling
 - In kaart brengen protectieve factoren hoort hier ook bij

‘Scores zijn handig, maar je wil zoveel meer weten!’

- Aandacht voor een andere kijk
 - Helpt je in het verslag om te onderbouwen wat je hebt gezien tijdens het onderzoek

Indicerende diagnose

- Procesonderzoek
 - Leerbaarheid
 - Faalangst/motivatie
 - Compensatie
- Strategiegebruik
 - Observaties
 - Metacognitie

Procesonderzoek

Voorbeeld

- Zinnendictee
 - 3 kleurpotloden – rood, geel en groen
 - » Rood = zeker fout
 - » Geel = twijfel
 - » Groen = zeker goed
 - Duidelijke opdracht voor het kind
 - Bespreken dmv open vragen

Procesonderzoek

- **Leerbaarheid:**
 - Aanbieden spellingregel, zelf toepassen
- **Faalangst/motivatie:**
 - complimentjes, aanwijzingen, feedback
 - leuk/niet leuk, werk/werk niet
- **Compensatie**
 - Wat zijn de sterke kanten van dit kind?
 - Hoe kunnen die worden ingezet?
 - Werkt dat?

Strategiegebruik

Aanpak afstemmen op leeftijd kind

- **Observaties**
 - Lees/spellingtaken (bijv houding, aanpak, leesstrategie)
 - Intelligentieonderzoek (doorvragen)
- **Metacognitief**
 - Hoe pak je dat aan?
 - Waar heb je op gelet? (titels, plaatjes?)
 - Hoe heeft dat je geholpen?

De bijzonder begaafde leerling zien, horen, begrijpen en ondersteunen

HOE GAAN WE HET REALISEREN?

- Reken voldoende tijd om een gedragsonderzoek en positieve ontwikkeling in leerresultaten en houding te zien.
- Ga regelmatig in gesprek met de leerling, leerkracht, leercommissie, leerbegeleider.
- Geef feedback op inzet en inspanning.
- Invester in een goede relatie met de leerling.
- Werk aan de basis van wederzijds vertrouwen tussen school en ouders.

Onderzoek en analyse van de leerling en wat het werkt. Erken de grenzen van je eigen mogelijkheden en schakel tijdig aanvullende (interne) expertise in.

HOE GAAN WE BEWAKEN?

- Functies samen met de leerling en de ouders bepalen en doelen.
- Kijk hoe kwaliteiten ingezet kunnen worden.
- Versta behoeften voor concrete opspiegingen.
- Het prioriteiten vast en de haalbare doelen.
- Maak een inschatting van benodigde tijd.
- Beslis samen op welke manier gefaciliteerd wordt.

Besluit in het zien van een goede 'WAT' de leerling zelf kan. HOE is pas achter. HOE het leren met, inhoud en inhoudelijk het leer proces.

HOE GAAN WE BEWAARDEN?

- Gebruik informatie van meerdere betrokkenen: leerling, ouders, medeleerlingen, collega's.
- Verander programma op verschillende manieren: observaties, gesprekken, testen, observatie-afspraken.
- Breng de talenten, kwaliteiten, interesses en ontwikkelingskansen aan de leerling in kaart.
- Let op signalen van een toename in de ontwikkeling op verschillende gebieden.

Ontdek een nieuw, niet verwachte aspect van leerling (de leerling kan zijn kwaliteiten niet zien zien).

HOE GAAN WE BEGRIPPEN?

- Analyseer en interpreteer de verkregen data/gegevens en subjectieve gegevens.
- Onderzoek de samenhang in de beschikbare informatie voor een beter inzicht van wat de leerling nodig heeft.
- Versta of leer wat de leerling nodig heeft van anderen, medeleerlingen, onderwijsomgeving en onderwijsinstellingen. Verken of samen.

Geef de leerling zelf ook inzicht in zijn kwaliteiten en ontwikkelingskansen.

Waarnemen – begrijpen – plannen – realiseren
 Voor technisch lezen, spellen, begrijpend lezen en leesmotivatie
 Realiseren: leerkracht, onderwijsomgeving, onderwijsmateriaal, medeleerlingen

Conclusie indicerende diagnose

- **Onderbouwen onderzoeksresultaten (kwantitatief en kwalitatief)**
- **Onderbouwen advies (remediëring, compensatie, dispensatie)**
- **Aanknopingspunten voor ná de behandeling**

Als er tijd is, casus 2
Is deze leerling dyslectisch?
Wat heeft deze leerling nodig?

Als geen tijd: overdenk thuis en voel vrij om ons
erover te mailen!

57

Samenvattend

- Hoogbegaafdheid kan een leerprobleem maskeren (of vice versa) of ze maskeren elkaar
- Hoogbegaafde leerlingen met lees-spellingsproblemen met mildere onderliggende tekorten en mogelijkheden tot compensatie gaan meer vooruit dan niet HBkinderen tijdens RtI

58

Samenvattend

- Niet alle HBkinderen die moeite hebben met lezen en spellen komen in aanmerking voor een dyslexiediagnose
- Zij moeten echter wel hulp krijgen!
- Complete remediëring van lees-en spellingsproblemen is nog niet mogelijk
- Over de effectiviteit van compenserende middelen is weinig bekend, maar lijkt zeer sterk kindafhankelijk te zijn. Vraag de leerling wat hij/zij nodig heeft

59

Samenvattend

- HB Kinderen met lees-spellingsproblemen ervaren ws meer frustratie als gevolg van die problemen dan leerlingen die een lager onderwijsniveau hebben
- Vervolgonderzoek moet kijken naar compensatiemechanisme bij HBkinderen

60